

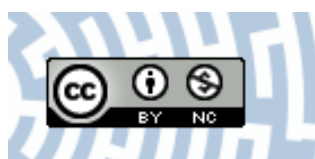

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Pejzaż językowy w miejscowości Scuol we wschodniej Szwajcarii :
analiza użycia języka w bankach i biurach

Author: Lesław Tobiasz

Citation style: Tobiasz Lesław. (2019). Pejzaż językowy w miejscowości
Scuol we wschodniej Szwajcarii : analiza użycia języka w bankach i biurach.
"Język. Religia. Tożsamość" (2019), nr 1, s. 41-57.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Licencja ta pozwala na kopiowanie,
zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonywanie utworu jedynie
w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych
(mogą zostać objęte inną licencją).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Lesław Tobiasz

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Pejzaż językowy w miejscowości Scuol we wschodniej Szwajcarii – analiza użycia języka w obiektach użyteczności publicznej

Streszczenie

Artykuł zapoznaje ze zjawiskiem występowania różnorodnych języków w przestrzeni publicznej miejscowości Scuol, słynnego kurortu oraz znaczącego centrum turystycznego w kantonie Gryzonia we wschodniej Szwajcarii. Oficjalnym językiem miasta jest język retoromański, jednak prawie wszyscy mieszkańcy posługują się płynnie także językiem niemieckim. Autor koncentruje się na analizie pejzażu językowego w obiektach użyteczności publicznej w komercyjnym centrum oraz historycznej części miejscowości. Z badania wynika, że w pejzażu tym najczęściej można dostrzec teksty w języku retoromańskim. Silnie zaznacza się także pozycja języka niemieckiego, który występuje zarówno w towarzystwie języka retoromańskiego, jak i samodzielnie. Użycie innych języków jest znacznie rzadsze. Różnorodny charakter tekstów retoromańskich i częstotliwość ich występowania świadczą o tym, że pomimo presji ze strony języka niemieckiego najstarszy język Szwajcarii odgrywa nadal ważną rolę w życiu mieszkańców Scuol.

Słowa kluczowe: Scuol, Szwajcaria, Gryzonia, pejzaż językowy, język w przestrzeni publicznej, społeczeństwo wielokulturowe, społeczeństwo wielojęzyczne

Wstęp

Termin *pejzaż językowy* pochodzi z angielskiego terminu *linguistic landscape*. Jego twórcami są kanadyjscy badacze Rodrigue Landry i Richard Bourhis, którzy użyli go po raz pierwszy w roku 1997, definiując go w następujący sposób:

„The language of public road signs, advertising, billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government

buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration“¹.

[Napisy na znakach drogowych, reklamy, tablice z ogłoszeniami, nazwy ulic, nazwy placów, informacje komercyjne w sklepach, napisy na budynkach użyteczności publicznej komponują się w jedną całość tworząc pejzaż językowy danego terenu, regionu bądź też aglomeracji miejskiej].

W języku polskim znaczenie terminu *linguistic landscape* wyraża obok pojęcia *pejzaż językowy* pojęcie *pejzaż lingwistyczny*². Badania nad pejzażem językowym prowadzone były już na początku lat 70. XX wieku, a zatem zanim pojawił się w literaturze językoznawczej sam termin *linguistic landscape*, który ujął zakres badań w formie precyzyjnej definicji. Do pierwszych badań pejzażu językowego zaliczyć można analizę wizualnego użycia języka w przestrzeni publicznej dużych ośrodków miejskich, takich jak Bruksela, Jerozolima czy Tokio. W następnym okresie badaniami objęto kolejne miasta, które obok znacznej liczby mieszkańców charakteryzowały się dużą różnorodnością językowo-kulturową. Szczególne zainteresowanie badaczy wzbudził pejzaż językowy Montrealu, Paryża, Bangkoku, Rzymu oraz Kijowa. Swojej analizie doczekał się także pejzaż lingwistyczny mniejszych miejscowości, takich jak przykładowo Lira w Ugandzie, San Sebastián w Kraju Basków oraz Leeuwarden we Fryzji. W miejscowościach tych – podobnie jak w dużych miastach – występowało duże zróżnicowanie językowo-kulturowe nierzadko związane z problemem języka mniejszościowego w obrębie danego państwa. Obecnie badania nad pejzażem językowym przeprowadzane są – podobnie jak miało to miejsce wcześniej – w miejscowościach bądź regionach, w których żyją przedstawiciele różnych języków i kultur. Często są to miejscowości leżące w przestrzeni pogranicza kulturowego, gdzie dochodzi do wzajemnego oddziaływania i przenikania się odmiennych języków i kultur nierzadko od wielu stuleci. Dodatkowym czynnikiem wpływającym szczególnie w chwili obecnej na przemianę pejzażu językowego, a tym samym na badania nad nim, są coraz powszechniejsze procesy migracyjne i globalizacyjne³.

¹ R. Landry, R.Y. Bourhis, *Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study*, „Journal of Language and Social Psychology” 1997, vol. 16 (1), s. 25 [tłumaczenie na język polski: autor artykułu].

² Zob. B. Góral, *Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)?*, [w:] *Język w Poznaniu*, t. 2, red. K. Juszczak, B. Mikołajczyk, J. Taborek, W. Zabrocki, Poznań 2011, s. 41-43.

³ Szczegółowe informacje o historii badań nad krajobrazem językowym można znaleźć, w: L. Tobiasz, *Sprachlandschaft – Geschichte ihrer Erforschung im 20. Jahrhundert*, „Linguistica Silesiana” 2013, vol. 34, s. 235-245; L. Tobiasz, *Sprachlandschaft – Geschichte ihrer Erforschung im ersten Jahrzehnt des 21. Jahrhunderts und weitere Forschungsperspektiven*, „Linguistica Silesiana” 2014, vol. 35, s. 341-361.

Analiza pejzażu językowego umożliwia inne spojrzenie na relacje kulturowo-językowe w lokalnej społeczności niż badanie ustnego użycia poszczególnych języków. Większość napisów jest obecna w przestrzeni publicznej przez dłuższy czas, co pociąga za sobą ich mniejszą przypadkowość w odróżnieniu od ulotnych wypowiedzi ustnych. Teksty pisane stanowią istotny element współkształtujący pejzaż miejscowości czy też regionu, przy czym ich funkcja nie ogranicza się do przekazywania informacji. Służą one także do wyraźnego zaznaczenia obecności języka w przestrzeni społeczno-kulturowej danego obszaru. W sytuacji, w której napisy w miejscowym języku w przestrzeni publicznej występują sporadycznie i używany jest on praktycznie tylko w postaci języka mówionego, często wyłącznie w rozmowach w kręgu domowników czy krewnych, można mówić o niewielkiej praktycznej przydatności i niskim społecznym prestiżu tego języka. Miejsce lokalnego języka zajmowane jest wówczas stopniowo przez inny język bądź inne języki, które opanowują najpierw pejzaż językowy, by wdrzeć się w końcu do mówionej sfery „zacisza rodzinnego”.

Szczególną rolę w dostrzegalnych wzrokowo tekstach pełni język angielski. Jako *lingua franca* coraz bardziej zglobalizowanego świata wykracza poza pejzaż językowy w obszarach z historycznie silnym wpływem kultury angielskiej i języka angielskiego, pojawiając się tam, gdzie jeszcze stosunkowo niedawno napisy w języku angielskim występowały rzadko bądź też były w ogóle niedostrzegalne. Język angielski służy z jednej strony do przekazywania informacji, co szczególnie widoczne jest w miejscowościach turystycznych ze znaczącą liczbą zagranicznych gości, jak również w regionach z dużą ilością imigrantów, z drugiej natomiast strony pojawia się w różnego typu sloganach reklamowych, zarówno prestiżowych marek produktów, jak i mniej znanych wyrobów lokalnych, przenika także do napisów z nazwami własnymi. W językowym pejzażu język angielski tworzy w kombinacji z lokalnym językiem nierzadko zaskakujące nowotwory językowe. Używanie języka angielskiego stało się pewnego typu modą, konotowane jest przy tym obok wspomnianego prestiżu z sukcesem, rozrywką czy też szeroko rozumianym postępem, zarówno w sferze technologii, jak i kultury i życia społecznego. W przypadku języków o niewielkiej liczbie użytkowników moda ta może stanowić zagrożenie dla ich dalszej egzystencji⁴. Innym ciekawym zjawiskiem jest występowanie w pejzażu językowym tekstów w językach imigrantów. Pojawienie się tych tekstów może świadczyć o zwiększającym się znaczeniu ludności napływowej w danej społeczności. Badając występowanie języków w przestrzeni publicznej należy mieć na uwadze różny charakter i umotywowanie tekstów, dzieląc je na

⁴ Zob. B. Góral, *Czym jest...*, op. cit., s. 55-56.

teksty osób prywatnych (teksty prywatne) oraz teksty tworzone przez instytucje (teksty oficjalne)⁵.

W artykule analizuję pejzaż językowy w miejscowości Scuol we wschodniej Szwajcarii. Z uwagi na obszerność materiału badawczego ograniczam się do omówienia napisów pojawiających się na budynkach użyteczności publicznej⁶. W badaniu uwzględniam zarówno obiekty użyteczności publicznej znajdujące się w centrum komercyjnym miejscowości, przy ulicy *Stradun*, jak i te położone w starym historycznym centrum Scuol. Z uwagi na publiczny charakter badanych obiektów dominują w nich napisy o charakterze oficjalnym, tworzone na potrzeby funkcjonowania danej instytucji. Nie wyklucza to jednak pojawiania się tekstów o charakterze prywatnym, przy czym ich występowanie ogranicza się do tekstów umieszczanych na tablicach ogłoszeń poszczególnych instytucji. W artykule przedstawiam ilościowe wyniki badań ukazujące reprezentacje poszczególnych języków w napisach na budynkach instytucji publicznych. Staram się również wyjaśnić przyczyny występowania danego języka w określonych kontekstach pejzażu lingwistycznego bądź też jego nieobecność. W szczególności interesują mnie teksty w języku retoromańskim, posiadającym status języka urzędowego gminy Scuol⁷, oraz napisy w języku niemieckim, którym płynnie posługuje się praktycznie każdy z mieszkańców. Na podstawie analizy zamierzam ocenić obecną pozycję języka retoromańskiego w pejzażu językowym Scuol, mając na uwadze, że ocena ta będzie mieć jedynie charakter wycinkowy. Analiza, tak jak w przypadku każdego badania krajobrazu językowego, obejmować będzie teksty dostrzegalne w przestrzeni publicznej i z przestrzeni publicznej, czyli w zdecydowanej większości teksty umieszczone na zewnątrz obiektów. Tylko w pojedynczych przypadkach uwzględnione zostały także teksty znajdujące się wewnątrz danego obiektu, gdyż były one bardzo dobrze widoczne z zewnątrz i można było tym samym bardzo łatwo zapoznać się z nimi bez wchodzenia do danego budynku. Stanowiły zatem integralną część przestrzeni publicznej.

⁵ Ibidem, s. 54-55.

⁶ Szczegółowe informacje o pejzażu językowym w Scuol można znaleźć, [w:] L. Tobiasz, *Linguistic Landscape in Scuol als Ausdruck der kultursprachlichen Vielfalt der lokalen Gemeinschaft*, Katowice 2018.

⁷ Właściwie językiem urzędowym Scuol jest *vallader*, jeden z pięciu dialektów języka retoromańskiego. Stwierdza to wyraźnie art. 5 Konstytucji gminy Scuol z dnia 1. stycznia 2015 r. (*Verfassung der Gemeinde Scuol vom 1. Januar 2015*). *Vallader* używany jest w Dolnej Engadynie, gdzie leży Scuol oraz w graniczącej z nią dolinie Val Müstair. Dalszymi dialektami retoromańskimi są: *sursilvan* w zachodniej Gryzonii, *sutsilvan* i *surmiran* w centralnej części kantonu oraz *puter* w Górnej Engadynie. Poszczególne dialekty częściowo znacznie się od siebie różnią. Są one zarazem jednym z ważnych wyznaczników tożsamości Retoromanów. Zob. M. Gross, *Romanisch. Facts & Figures*, Chur 2004, s. 27-30, G. Lechmann, *Rätoromanische Sprachbewegung. Die Geschichte der Lia Rumantscha von 1919 bis 1996*, Frauenfeld 2005, s. 44-45.

1. Specyfika kulturowo-językowa miejscowości Scuol

Scuol stanowi centrum kulturowe oraz handlowe Dolnej Engadyny, regionu geograficznego leżącego we wschodniej części Gryzonii, największego pod względem powierzchni kantonu Szwajcarii. Gryzonię charakteryzuje niezwykle różnorodność kulturowa i językowa. Na terytorium kantonu obowiązują trzy języki urzędowe: niemiecki, retoromański oraz włoski⁸. Jest to sytuacja nietypowa nawet w samej Szwajcarii, gdzie w zdecydowanej większości kantonów używa się tylko jednego języka urzędowego, a jedynie kantony Wallis, Berno i Fryburg są kantonami z dwoma językami urzędowymi: niemieckim i francuskim. W samym Scuol stykają się ze sobą kultury języka retoromańskiego oraz niemieckiego. W dniu 31 grudnia 2013 r. gmina Scuol liczyła 2350 stałych mieszkańców, w tym 659 cudzoziemców, którzy stanowili 28 procent ogółu ludności⁹. W dniu 1 stycznia 2015 r. doszło do połączenia gminy Scuol z pięcioma dalszymi gminami Dolnej Engadyny: Ardez, Sent, Ftan, Guarda i Tarasp. W wyniku tej politycznej fuzji powstała nowa struktura administracyjna określana mianem *Grossgemeinde Scuol* (*Wielka Gmina Scuol*), w której miejscowość Scuol pełni funkcję centrum administracyjnego, gospodarczego oraz kulturowego. Nowa gmina liczyła w chwili utworzenia 4643 mieszkańców, w tym 991 cudzoziemców, czyli 21,3 procent ogółu stałych mieszkańców. Powierzchnia gminy wynosi 438,77 km², co czyni ją pod względem obszaru największą gminą w całej Federacji Szwajcarskiej¹⁰.

Językiem urzędowym gminy jest język retoromański. Według danych spisu powszechnego ludności w roku 2000 język retoromański był językiem głównym (*Hauptsprache*)¹¹ dla 49,5 procent mieszkańców Scuol. Druga pozycja przypadła językowi niemieckiemu (39 procent), w dalszej kolejności ankietowani wskazywali język włoski (4 procent), portugalski (3 procent), serbsko-chorwacki (2 procent), francuski (1 procent), angielski oraz inne języki (1,5 procent)¹². Od drugiej połowy XIX stulecia procentowy udział języka retoromańskiego ulegał stopniowemu zmniejszeniu. Równocześnie wzrastało znaczenie języka niemieckiego. Jeszcze

⁸ Por. art. 3 Konstytucji kantonu Gryzonia z 18 maja – 14 września 2003 (*Verfassung des Kantons Graubünden vom 18 Mai 2003-14 September 2003*).

⁹ Por. P. Casanova, P. Chiotopulos, *Durchblick 2014. Graubünden in Zahlen*, Chur 2014, s. 38-39.

¹⁰ Por. *Amtliches Gemeindeverzeichnis der Schweiz vom 17.06.2014. Angekündigte Änderungen 2014*, Neuchâtel 2014, s. 2; P. Casanova, P. Chiotopulos, *Durchblick 2015. Graubünden in Zahlen*, Chur 2015, s. 31-32.

¹¹ Język główny definiowany jest w badaniach statystycznych jako język, w którym się myśli albo którym się najlepiej posługuje. Pytanie o język główny pojawiło się po raz pierwszy w spisie powszechnym ludności w roku 1990, zastępując pytanie o język ojczysty. Zob. E. Diekmann, *Das Rätoromanische in der Schweiz*, [w:] *Handbuch der europäischen Sprachminderheiten*, red. R. Hinderling, L. M. Eichinger, Tübingen 2007, s. 348; *Statistisches Jahrbuch der Schweiz 2014 – Annuaire statistique de la Suisse 2014*, Neuchâtel 2014, s. 31.

¹² Zob. P. E. Grimm, *Scuol: Landschaft, Geschichte, Menschen*, St. Moritz 2012, s. 185; *Cumün da Scuol – Gemeinde Scuol*, Scuol 2012, s. 5.

w roku 1880 językiem retoromańskim posługiwało się jako językiem ojczystym 81,7 procent mieszkańców, natomiast w latach 1990 i 2000 był on językiem głównym dla odpowiednio 57,5 i 49,5 procent¹³. Najnowsze dane o sytuacji językowej w poszczególnych szwajcarskich gminach uzyskiwane są w oparciu o informacje przekazywane przez wydziały urzędów gminnych, zajmujące się ewidencją ludności, ponieważ Federalny Urząd Statystyczny (Bundesamt für Statistik) zrezygnował w spisie powszechnym ludności w roku 2010 z indywidualnych kwestionariuszy spisowych. Tym samym można przypuszczać, że najpełniej obecną sytuację językową w Scuol oddają wyniki spisu powszechnego z 2000 roku¹⁴.

Różnorodność językowa, przedstawiona powyżej z pomocą konkretnych danych liczbowych, jest skutkiem złożonych procesów historycznych, a przede wszystkim wynika ze stopniowego wkraczania języka niemieckiego na obszar kultury retoromańskiej. W przypadku Scuol procesowi germanizacji sprzyjało i sprzyja w dalszym ciągu turystyczne znaczenie miejscowości. Scuol stanowiło cel turystycznych podróży dużo wcześniej niż stosunkowo nieodległe położone w Górnej Engadynie Sankt Moritz, współcześnie jeden z najbardziej znanych i najdroższych szwajcarskich kurortów. Magnesami przyciągającymi turystów były atrakcyjne położenie, łagodny klimat z dużą ilością słonecznych dni oraz źródła z wodą o silnych właściwościach leczniczych. Obecnie do atrakcyjności turystycznej Scuol przyczynia się obok wspomnianych powyżej czynników pięknie położony oraz dysponujący nowoczesną infrastrukturą ośrodek narciarski Motta Naluns. Największa grupa gości przybywa – podobnie, jak można to było obserwować wcześniej – z obszaru niemieckojęzycznego, głównie z Niemiec, z kantonów niemieckojęzycznych (przede wszystkim z kantonu Zurych), jak również z niemieckojęzycznych regionów samej Gryzonii. Znaczenie turystyczne Scuol dostrzec można także na przykładzie niezwykle boomu budowlanego, będącego rezultatem zapotrzebowania na tak zwane drugie mieszkania (Zweitwohnungen). Kupują je osoby mieszkające na stałe w innych częściach Szwajcarii bądź też za granicą, które w zdecydowanej większości są – podobnie jak turyści – osobami niemieckojęzycznymi. W roku 2011 liczba drugich mieszkań osiągnęła 900, co jest ilością jedynie nieznacznie mniejszą od 940 tak zwanych pierwszych

¹³ Nieco lepiej sytuacja języka retoromańskiego prezentuje się w pozostałych miejscowościach, które 1 stycznia 2015 roku dokonały fuzji ze Scuol. We Ftan jako język główny zadeklarowało go 57,8 procent mieszkańców, w Guarda – 62,5 procent, w Sent – 68,3 procent, w Ardez – 73,8 procent. Wyjątkiem było Tarasp, gdzie wskaźnik ten wyniósł „jedynie” 38,4 procent mieszkańców. W każdej miejscowości nastąpiło natomiast – podobnie jak w Scuol – zmniejszenie się procentowego udziału języka retoromańskiego. Zob. J. J. Furer, *Die aktuelle Lage des Romanischen*, Neuchâtel 2005, s. 142-145.

¹⁴ Por. *Cumün da Scuol – Gemeinde Scuol...*, op. cit., s. 5.

mieszkań (Erstwohnungen), należących do stałych mieszkańców¹⁵. Należy przy tym pamiętać, że język niemiecki jest głównym językiem dla znacznej części stałych mieszkańców Scuol. Posługują się nim także cudzoziemcy pracujący przede wszystkim w miejscowych usługach. Zdając sobie sprawę z dwujęzyczności Retoromanów, cudzoziemscy pracownicy nie dostrzegają potrzeby uczenia się języka retoromańskiego. Do tej postawy przyczynia się zresztą nadmierna tolerancja językowa samych Retoromanów. Nie wywierają oni bowiem zbyt dużej presji na asymilację językową przybyszów i posługują się w kontaktach z nimi językiem niemieckim, nierzadko nawet wówczas, gdy mają do czynienia z osobami uczącymi się języka retoromańskiego. Kolejnym czynnikiem oddziałującym niekorzystnie na sytuację języka retoromańskiego jest stały odpływ przede wszystkim przedstawicieli młodego pokolenia Retoromanów do niemieckojęzycznej stolicy kantonu Gryzonia Chur bądź też osiedlanie się w jej sąsiedztwie. Częstym celem wyjazdów są także inne regiony Szwajcarii, głównie duże niemieckojęzyczne ośrodki miejskie, takie jak Berno czy Zurych. Poza Dolną Engadyną młodzi Retoromanie znajdują lepsze możliwości kształcenia się czy też zawodowej kariery.

Sytuację języka retoromańskiego komplikuje poza tym jego podział na pięć różnych dialektów¹⁶, którymi na dodatek posługuje się jako językiem głównym jedynie około 60 000 osób, spośród których z kolei mniej więcej połowa żyje poza obszarem języka retoromańskiego¹⁷. W roku 1982 zuryski romanista, profesor Heinrich Schmid, opracował, bazując na poszczególnych retoromańskich dialektach, ponadregionalny język *Rumantsch grischun*. W zamierzeniu język ten miał umożliwić powstanie poczucia wspólnej tożsamości retoromańskiej, a tym samym przyczynić się do zachowania kultury i języka retoromańskiego. Jego wprowadzenie spotkało się jednak ze zdecydowanym oporem znacznej części Retoromanów, przede wszystkim w zachodniej Gryzonii oraz w Dolnej Engadynie. Krytycy języka *Rumantsch grischun* uważają, że jako sztuczny twór przyspieszy on zanik lokalnych dialektów i kultur, a tym samym przyczyni się do wymarcia języka retoromańskiego¹⁸.

¹⁵ Por. A. Färber, *Vom Bauboom bedrängte Dörfer*, „Terra grischuna“ 2012, 1, s. 30.

¹⁶ Por. L. Tobiasz, *Linguistic Landscape in Scuol als Ausdruck der kultursprachlichen Vielfalt der lokalen Gemeinschaft*, op. cit.

¹⁷ Zob. M. Gross, *Romanisch...*, op. cit., s. 24-26; J. J. Furer, *Die aktuelle Lage...*, op. cit., s. 9-36; G. Lechmann, *Rätoromanische...*, op. cit., s. 46-79.

¹⁸ Zob. M. Gross, *Romanisch...*, op. cit., s. 92-99; G. Lechmann, *Rätoromanische...*, op. cit., s. 546-540; R. Liver, *Rätoromanisch. Eine Einführung ins Bündnerromanische*, Tübingen 2010, s. 70-74; R. Arquint, *Plädoyer für eine gelebte Mehrsprachigkeit. Die Sprachen im Räderwerk der Politik*, Zürich 2014, s. 81-83.

W świetle przedstawionych powyżej faktów można spodziewać się w pejzażu językowym instytucji publicznych miejscowości Scuol silnie zaznaczonej obecności języka niemieckiego. Z uwagi jednak na to, że język retoromański jest językiem urzędowym gminy, napisy w tym języku powinny występować częściej niż teksty w języku niemieckim, względnie teksty niemieckie powinny być poprzedzone identycznymi bądź podobnymi w treści tekstami retoromańskimi. Napisy w innych językach będą występować najprawdopodobniej znacznie rzadziej. O ile w instytucjach gminnych można liczyć się głównie z używaniem języka retoromańskiego i niemieckiego, w instytucjach o charakterze kantonalnym można spodziewać się również tekstów w języku włoskim.

2. Analiza pejzażu instytucji publicznych

Pejzaż językowy instytucji publicznych dokumentuje 60 fotografii. Badane obiekty podzieliłem na trzy grupy. Podział przeprowadziłem, biorąc pod uwagę położenie poszczególnych obiektów oraz szczególne znaczenie instytucji gminy w szwajcarskim systemie politycznym. Do pierwszej grupy zaliczyłem instytucje znajdujące się przy ulicy *Stradun* w komercyjnym centrum Scuol, do drugiej obiekty w dawnym historycznym centrum miejscowości, do trzeciej natomiast budynek urzędu gminy. Leży on co prawda w historycznym centrum, zdecydowałem się jednak wyszczególnić go z uwagi na wspomniane powyżej polityczne znaczenie instytucji autonomicznej gminy w Szwajcarii. Znaczenie to jest uwarunkowane historycznie i wykracza dalece ponad funkcje i uprawnienia, które pełni i posiada polityczna i administracyjna instytucja gminy w innych krajach¹⁹.

Paleta analizowanych obiektów jest zróżnicowana. W jej skład wchodzi przede wszystkim instytucje o charakterze gminnym, takie jak na przykład *Informaziun* (*Centrum Informacji Turystycznej*) czy *Casa Camiünala* (*Urząd Gminy*), po części również o znaczeniu kantonalnym, jak m.in. *Polizia chantunala dal Grischun* (*Policja kantonalna Gryzoni*) czy *Inspecturat da scola* (*Inspektorat Szkolny*). Jedynie *La Posta* (*Poczta*) jest instytucją o zasięgu ogólnokrajowym.

2.1. Instytucje publiczne w centrum komercyjnym

Instytucje publiczne w komercyjnym centrum Scuol mają swoją siedzibę w nowym kompleksie budynków. Znajdują się w nim urząd pocztowy, policja

¹⁹ Obszerne informacje o rozwoju instytucji gminy i jej uprawnieniach w poszczególnych kantonach można znaleźć w: A. Vatter, *Das politische System der Schweiz*, Baden-Baden 2014, s. 436-445.

kantonalna Gryzonii, różne urzędy kantonalne i regionalne oraz Centrum Informacji Turystycznej. W tej grupie badanych obiektów pejzaż językowy dokumentuje 20 fotografii. Językiem pojawiającym się najczęściej na fotografiach jest język niemiecki, przy czym w czterech przypadkach występuje on samodzielnie, sześciokrotnie towarzyszy mu język retoromański, dwukrotnie język retoromański i włoski, na jednym zdjęciu oprócz języka niemieckiego widoczny jest język angielski, w dwóch pozostałych sytuacjach obok napisów w języku niemieckim można dostrzec odpowiednio teksty retoromańskie, francuskie, włoskie i angielskie bądź też francuskie, włoskie, angielskie i hiszpańskie. Pięć fotografii dokumentuje samodzielne użycie języka retoromańskiego. Teksty napisane tylko w języku retoromańskim występują zatem nawet częściej niż napisy jedynie w języku niemieckim. Różnice w częstotliwości napisów retoromańskich i niemieckich są ostatecznie praktycznie niedostrzegalne. Różnią się natomiast konteksty sytuacyjne występowania obu najczęściej dostrzegalnych języków.

Język retoromański używany jest przede wszystkim w napisach z nazwami poszczególnych instytucji. Nazwy te podawane są często tylko w języku retoromańskim, co dostrzec można w napisach, takich jak: *Inspecturat da scola* (*Inspektorat Szkolny*), *Autoritad per la proteziun d'uffants e da chreschids* (*Urząd do spraw opieki nad dziećmi i młodocianymi*), *Infourmaziun* (*Centrum Informacji Turystycznej*) czy też w pisanej drukiem nazwie *LA POSTA* (*Poczta*)²⁰. Teksty retoromańskie pojawiają się także w Centrum Informacji Turystycznej, gdzie można zauważyć je obok tekstów w języku niemieckim, francuskim, włoskim i angielskim. Mimo, że nie są one tak krótkie jak informacje w języku francuskim i angielskim, które mają charakter wyłącznie hasłowy, różnią się one jednak znacząco od tekstów w języku niemieckim, z reguły nie tylko dłuższych, lecz również bogatszych w przekazywaną treść. Silna pozycja języka niemieckiego w Centrum Informacji Turystycznej nie budzi zdziwienia, biorąc pod uwagę, że jest ono odwiedzane głównie przez niemieckojęzycznych turystów. Jeszcze bardziej język niemiecki dostrzegalny jest przy wejściu do urzędu pocztowego, gdzie użycie języka retoromańskiego ogranicza się do samej nazwy urzędu *LA POSTA*. Pozostałe napisy występują w języku niemieckim bądź w kombinacji języka niemieckiego z innymi językami. Warto zauważyć, że w przypadku występowania napisów w języku retoromańskim i niemieckim, nieróżniących się w treści, tekst retoromański poprzedza niemiecki, przy czym oba teksty nie wykazują żadnych różnic w kolorze, kształcie czy też wielkości liter. Zjawiskiem nietypowym dla Scuol jest używanie w większości napisów ponadregionalnego języka retoromańskiego *Rumantsch grischun*.

²⁰ Wszystkie tłumaczenia napisów pochodzą od autora artykułu.

Na stosowanie tego sztucznego języka w tekstach pisanych zdecydowały się od razu po jego wprowadzeniu do użycia instytucje o charakterze kantonalnym i ogólnonarodowym²¹, a właśnie te instytucje dominują w komercyjnym centrum miejscowości. Jedynie Centrum Informacji Turystycznej jest instytucją lokalną, co widać także w dostrzegalnych wizualnie tekstach formułowanych w dialekcie *vallader*, lokalnej odmianie języka retoromańskiego.

Inne języki można zauważyć stosunkowo rzadko, i pojawiają się one – jak już wyżej wspomniałem – jedynie w krótkich tekstach. Jako przykład może posłużyć język włoski, który występuje w niektórych nazwach instytucji obok języka retoromańskiego i niemieckiego. Widoczne jest to m.in. w napisie *Kantonspolizei Graubünden, Polizia chantunala dal Grischun, Polizia cantonale dei Grigioni (Policja kantonalna Gryzonia)*. Język włoski używany jest przy tym głównie z uwagi na jego funkcję języka urzędowego w kantonie Gryzonia i związaną z tym potrzebę zaznaczenia tego faktu w nazwach instytucji o znaczeniu kantonalnym. Język angielski z kolei znajduje zastosowanie w krótkich sloganach reklamowych. Można go także znaleźć w tekście w pięciu językach, który znajduje się na bankomacie banku pocztowego *Post Finance* i informuje klienta o konieczności wprowadzenia do bankomatu karty kredytowej. W informacji tej występują poza językiem angielskim język niemiecki, francuski, włoski i hiszpański. Nieobecny jest natomiast język retoromański i to pomimo jego pozycji języka urzędowego gminy. Warto zauważyć, że sama nazwa banku *Post Finance* jest angielska, w czym odzwierciedla się szersza tendencja do chętnego i częstego używania języka angielskiego jako globalnego i prestiżowego *lingua franca* w nazwach banków, produktów finansowych oraz bankowych sloganach reklamowych.

2.2. Instytucje publiczne w centrum historycznym

W centrum Scuol znajdują się różnego typu wydziały Urzędu Gminy, które nie mieszczą się w głównym budynku Urzędu. Można znaleźć tutaj ponadto bibliotekę, szkołę muzyczną, przedszkole, żłobek, policję kantonálną, stowarzyszenie kulturalne *pro manufacta engiadina* oraz budynek szkoły. Pejzaż językowy dokumentuje 30 fotografii. Na 10 fotografiach widoczne są teksty wyłącznie w języku retoromańskim, na 14 dalszych język retoromański pojawia się obok niemieckiego, w trzech sytuacjach poza napisami w języku retoromańskim i niemieckim dostrzec można napisy w języku włoskim, a w trzech następnych przypadkach

²¹ Zob. H. Schmid, *Eine einheitliche Schriftsprache. Luxus oder Notwendigkeit. Zum Problem der überregionalen Normierung bei Kleinsprachen. Erfahrungen aus Graubünden*, San Martin de Tor 1989; M. Gross, *Romanisch...*, op. cit., s. 93-99.

natrafia się na teksty tylko w języku niemieckim. Warto zauważyć zupełny brak napisów w języku angielskim.

Język retoromański pojawia się w krótkich informacjach, jakimi są napisy z nazwami poszczególnych instytucji, jak na przykład *PULIZIA CHANTUNALA* (Policja kantonalna) czy też *VILLA MILLA BAINVGNU ILLA CANORTA* (Villa Milla, witamy w żłobku). Teksty w języku retoromańskim są jednak często znacznie dłuższe i zawierają różnorodne treści. Znajdziemy wśród nich informacje o godzinach otwarcia danej instytucji, ale także bardziej rozbudowane teksty o regulaminie szkolnym, kursach wspinaczkowych dla dzieci, koncertach muzycznych czy też treningach sportowych.

Języki retoromański i niemiecki występują w tekstach o identycznej treści. Zjawisko to można dostrzec w nazwach poszczególnych wydziałów Urzędu Gminy, jak przykładowo *Uffizi d'impostas* (Wydział podatkowy). Podobna sytuacja występuje w przypadku nazw niektórych instytucji. Nazwy w języku retoromańskim poprzedzają nazwy w języku niemieckim. Są one też bardziej widoczne, gdyż wyróżniają je większe litery. Jedyny wyjątek stanowi grupa wyrazów *pro manufacta engiadina Seminarzentrum Center da Seminari*. Po retoromańskiej nazwie stowarzyszenia *pro manufacta engiadina* pojawia się najpierw niemiecki złożony rzeczownik *Seminarzentrum*, a dopiero po nim jego tłumaczenie na języka retoromański *Center da Seminari*. Ten wyjątek można tłumaczyć działalnością stowarzyszenia, które wprawdzie postawiło sobie za cel zachowanie engadyńskich tradycji, przede wszystkim rzemiosła, to jednak zwraca się ze swoją ofertą różnorodnych kursów w dużym stopniu do turystów. Widać to zresztą na tablicy informacyjnej z programem kursów i imprez kulturalnych, który wydrukowany został wyłącznie w języku niemieckim.

Języki retoromański i niemiecki pojawiają się obok siebie także w dłuższych, identycznych pod względem treści tekstach, jak na przykład w informacji o korzystaniu z boiska szkolnego. Ciekawe zjawisko można zaobserwować w jednym z tekstów umieszczonych na szkolnej tablicy ogłoszeń. Tekst zawiera informacje o wolnych miejscach do nauki zawodu w hotelu *Altana* w Scuol. Jego wersja retoromańska jest co prawda identyczna co do treści z wersją niemiecką, zawiera jednak niemieckie określenia zawodów *Restaurationsfachfrau* / *Restaurationsfachmann* (technik usług gastronomicznych), *Restaurationsangestellte* / *Restaurationsangestellter* (pracownik restauracji). W fenomenie tym dostrzec można szersze zjawisko, polegające na przejmowaniu przez język retoromański fachowej leksyki z języka niemieckiego. Wprawdzie podejmowane są próby tworzenia fachowej terminologii romańskiej, lecz powstałe w ten sposób konstrukcje

leksykalne odbierane są przez samych Retoromanów jako coś sztucznego, a nawet śmiesznego²². Zjawisko to potwierdza zarazem prestiż i znaczenie języka retoromańskiego w codziennym życiu ludności retoromańskiej. Warto też nadmienić, że fachowe słownictwo przejmowane jest w oparciu o szwajcarski wariant standardowego języka niemieckiego (Schweizerhochdeutsch), który w warstwie leksykalnej różni się nieraz od standardowego języka niemieckiego (Hochdeutsch), co prowadzi do powstawania tak zwanych helwetyzmów, jak ma to miejsce w przypadku wyżej wymienionych nazw zawodów. Nazwy te mają w standardowym języku niemieckim nieco inną postać, a mianowicie *Restaurantfachfrau / Restaurantfachmann* oraz *Restaurantangestellte / Restaurantangestellter*.

Na fotografiach dokumentujących napisy w języku retoromańskim i niemieckim pojawiają się także teksty mieszane, w których część treści przekazywana jest w jednym, a część w drugim języku. Za przykład może posłużyć plakat na tablicy ogłoszeń szkoły muzycznej informujący o koncertach w kościele w Sent, sąsiedniej miejscowości Scuol. Informacje o większości koncertów są napisane w języku retoromańskim, w języku niemieckim podane są natomiast tytuły kilku utworów muzycznych Bacha, jak również informacje o koncercie wiolonczelowym i fortepianowym.

Język włoski pojawia się w krótkim tekście umieszczonym na budynku szkoły *GRAUBÜNDEN BEWEGT GRISCHUN EN MOVIMENT GRIGIONI IN MOVIMENTO (Gryzonia w ruchu)*, do którego dołączona została grupa wyrazów w języku retoromańskim *scola en moviment (szkoła w ruchu)*. Język włoski występuje także dwukrotnie w grupie rzeczownikowej *bibliotheken graubündens, bibiotecas grischun, biblioteche grigioni (biblioteki Gryzonii)*, której w obu sytuacjach towarzyszy tekst w *vallader*, lokalnym dialekcie języka retoromańskiego informujący o godzinach otwarcia i warunkach korzystania z oferty bibliotecznej. W przypadku napisów w trzech kantonalnych językach urzędowych stosowany jest natomiast język *Rumantsch grischun*. Warto zauważyć, że są to jedyne sytuacje użycia tego języka w instytucjach publicznych w historycznym centrum Scuol. Nawet w przypadku tabliczki z nazwą policji kantonalej użyty został lokalny dialekt retoromański, co być może związane jest z tym, że jej posterunek znajduje się w budynku *Chasa du Parc*, gdzie umieszczono szereg wydziałów Urzędu Gminy z nazwami w dialekcie *vallader*. Zachowano w ten sposób harmonijne użycie języka.

²² Zob. R. Coray, B. Strelbel, *Sprachwelten. Lebensgeschichten aus Graubünden. Mundas da linguas. Biografias linguísticas rumantschas*, Baden 2011, s. 66-69.

Teksty tylko w języku niemieckim pojawiają się poza wspomnianym powyżej programem imprez w stowarzyszeniu kulturalnym *pro manufacta engiadina* w krótkiej reklamie sklepu z rowerami oraz w instrukcji obsługi windy dla osób niepełnosprawnych.

2.3. Urząd Gminy

Budynek Urzędu Gminy stanowi polityczne centrum miejscowości, a od początku roku 2015 także całej Wielkiej Gminy Scuol (*Großgemeinde Scuol*). Pejzaż językowy w obrębie obiektu dokumentuje 10 fotografii. Na 5 fotografiach dostrzec można napisy w języku retoromańskim, na 4 w języku retoromańskim i niemieckim, a na jednej w języku niemieckim i angielskim.

Język retoromański pojawia się w krótkich napisach, takich jak *CHASA CUMÜNALA (Urząd Gminy)*, *Reservà*, który wskazuje na zarezerwowane miejsca do parkowania, czy też *sala cumünala (sala gminna)*. Język retoromański obecny jest także w dłuższych tekstach na tablicy z ogłoszeniami. Informują one o różnych wydarzeniach o charakterze lokalnym. Do wydarzeń tych należą m.in. wyniki wyborów i referendum gminnych, informacje o działalności miejscowego związku strzeleckiego, podania o zezwolenia budowlane, oferty sprzedaży nieruchomości czy też zmiany w zapisach ksiąg wieczystych.

Cześć tekstów na tablicy ogłoszeń sporządzona jest zarówno w języku retoromańskim, jak i niemieckim. Są to informacje dotyczące ochrony zdrowia osób starszych, imprez kulturalnych czy też ograniczenia ruchu w centrum miejscowości. Również na skrzynkach pocztowych z nazwami poszczególnych wydziałów Urzędu Gminy pojawiają się oba języki. To samo stwierdzenie odnosi się do informacji *Spitex admiss Spitex gestattet* o zakazie parkowania z wyłączeniem organizacji *Spitex*²³. Teksty w obu językach są identyczne co do treści i nie wykazują żadnych istotnych różnic w opracowaniu graficznym, przy czym teksty w języku retoromańskim poprzedzają zawsze teksty w języku niemieckim. We wszystkich tekstach retoromańskich używany jest lokalny dialekt *vallader* bez względu na to, czy występują one samodzielnie, czy też w powiązaniu z językiem niemieckim.

Teksty w języku niemieckim występują w ogłoszeniach z wynikami referendum kantonalnych i ogólnokrajowych oraz w informacji o budowie sieci energetycznej *Pradela – La Punt*. Znajdują się one jednak bezpośrednio obok

²³ *Spitex* jest organizacją odpowiedzialną w Szwajcarii niemieckojęzycznej za opiekę i pomoc w domu dla osób chorych w różnych grupach wiekowych. Nazwa stanowi skrót od *spitalexterne Hilfe und Pflege* [poza-szpitalna pomoc i opieka]. Powszechne używanie tej nazwy w miejscowościach retoromańskich, wśród nich w Scuol, stanowi jeden z licznych dowodów na ważną rolę języka niemieckiego w życiu Retoromanów.

znacznie liczniejszych tekstów retoromańskich. Tym samym trudno mówić o sytuacji, w której w pejzażu językowym występuje tylko język niemiecki. Ma to swoje odzwierciedlenie także w materiale fotograficznym, gdyż na żadnej z fotografii nie widnieją napisy jedynie w języku niemieckim.

Krótkie pytanie, *What is shown in the emblem of Scuol?* [Co jest pokazane na herbie Scuol?] jest jedynym napisem w języku innym niż język retoromański czy też język niemiecki. Pytanie zadane w języku angielskim poprzedzone jest identycznym pod względem treści pytaniem w języku niemieckim. Powyższy napis różni się od innych napisów na budynku Urzędu Gminy nie tylko wyjątkowym użyciem języka angielskiego, lecz także treścią, i skierowany jest przede wszystkim do turystów, a w dużo mniejszym stopniu do mieszkańców i interesantów urzędu. Angielski tekst rzuca się w oczy poprzez swojej nietypowe umiejscowienie w znacznej odległości od innych napisów w dolnym prawym rogu tablicy ogłoszeń, jak również poprzez żółty kolor kartki, na której został umieszczony.

Wnioski końcowe

W pejzażu językowym instytucji publicznych najłatwiej dostrzec teksty w języku retoromańskim i niemieckim. Obecność języka retoromańskiego zaznacza się przy tym znacznie wyraźniej niż w innych grupach badanych obiektów, takich jak na przykład sklepy, restauracje, hotele czy też różnego typu biura²⁴. W instytucjach publicznych język retoromański pojawia się w napisach nie tylko w towarzystwie języka niemieckiego, lecz także samodzielnie. Co więcej, teksty napisane tylko w języku retoromańskim można dostrzec częściej od tekstów występujących samodzielnie w języku niemieckim. Szczególnie widoczne jest to w napisach na budynkach instytucji gminnych zawierających informacje lokalne, skierowane jedynie do samych mieszkańców Scuol. Język niemiecki pojawia się natomiast wszędzie tam, gdzie informacja dotyczy problemów całego kantonu czy też skierowana jest do turystów, wykracza zatem poza ramy nakreślone życiem lokalnej wspólnoty. Charakterystycznym zjawiskiem jest stosowanie w napisach wyłącznie dialektu *vallader*, lokalnej odmiany języka retoromańskiego. Jedynie w przypadku instytucji o znaczeniu kantonalnym czy też ogólnokrajowym pojawiają się napisy w ponadregionalnym języku *Rumantsch grischun*.

²⁴ Zob. L. Tobiasz, *Linguistic Landscape...*, op. cit., 145-165, 179-182.

Silna pozycja języka retoromańskiego wynika z jego funkcji języka urzędowego gminy. Nie każdy z analizowanych tekstów w języku retoromańskim ma jednak charakter tekstu motywowanego urzędowo. Część z nich to ogłoszenia o charakterze prywatnym bądź półprywatnym. Warto też podkreślić, że język retoromański pojawia się nie tylko w nazwach własnych czy krótkich informacjach, lecz występuje również w dłuższych tekstach i służy przekazywaniu rozbudowanych informacji.

Poza językiem retoromańskim i niemieckim w pejzażu językowym instytucji publicznych pojawia się kilkakrotnie język włoski, trzeci urzędowy język kantonu Gryzonia. Jeszcze rzadziej można dostrzec teksty w języku angielskim, skierowane przede wszystkim do turystów. Warto zauważyć, że zarówno teksty w języku włoskim, jak i angielskim nie pojawiają się samodzielnie, lecz występują razem z odpowiednimi tekstami w języku niemieckim bądź też w języku retoromańskim i niemieckim. W dwóch przypadkach fotografie dokumentują napisy z większą kombinacją języków. W pierwszej sytuacji obok języka retoromańskiego i niemieckiego dostrzec można teksty w języku włoskim, angielskim i francuskim, w drugiej natomiast językowi niemieckiemu towarzyszy język angielski, włoski, francuski i hiszpański.

Znacząca rola, jaką odgrywa język retoromański w pejzażu językowym instytucji publicznych, świadczy o jego żywotności w lokalnej społeczności. Warto zarazem pamiętać, że w tej grupie obiektów silna pozycja języka retoromańskiego jest przynajmniej w części pochodną jego funkcji języka urzędowego gminy. Widoczna reprezentacja tekstów w języku niemieckim przypomina zarazem o znaczeniu tego języka w Scuol i dowodzi, że jego użycie jest powszechne także w napisach o charakterze urzędowym i to pomimo tego, że język ten nie posiada statusu języka urzędowego gminy. Zatem i w obrębie instytucji publicznych można mówić o presji ze strony języka niemieckiego.

Przyszłość najstarszego języka Szwajcarii w Scuol, a tym samym w Dolnej Engadynie, zależy będzie od wielu czynników. Do jego zachowania może niewątpliwie przyczynić się utrzymanie przez język retoromański pozycji języka urzędowego gminy. Najistotniejsze jednak jawi się nie samo zabezpieczenie prawne dotychczasowego statusu języka, lecz chęć Retoromanów do zachowania swojej kultury i związanej z nią tożsamości językowej. Biorąc pod uwagę niewielką liczbę użytkowników języka retoromańskiego oraz nieustanną presję na obszar języka i kultury retoromańskiej wywieraną ze strony języka niemieckiego, nie będzie to z pewnością zadaniem prostym. Optymizm można czerpać z faktu, że młode pokolenie Retoromanów wykazuje bardzo żywe zainteresowanie językiem i tradycjami przodków. Zjawisko to dostrzec można także i w samym Scuol, gdzie

cały szereg organizacji zajmuje się pielęgnowaniem miejscowej kultury i języka²⁵. Należy zatem żywić nadzieję, że język ten będzie obecny nie tylko w potocznym, codziennym użyciu, lecz będzie stanowił również trwały składnik pejzażu językowego tej uroczej alpejskiej miejscowości.

Bibliografia

1. *Amtliches Gemeindeverzeichnis der Schweiz vom 17.06.2014. Angekündigte Änderungen 2014*, Neuchâtel 2014.
2. Arquint, R., *Plädoyer für eine gelbete Mehrsprachigkeit. Die Sprachen im Räderwerk der Politik*, Zürich 2014.
3. Cantieni, S., *Von Babania, Hom Strom, Chalandamarz, Pan Gron und Co.*, „Allegra. Informations – und Veranstaltungsmagazin Engiadina Bassa, Val Müstair, Samnaun“ 2013, 3, s. 19-23.
4. Casanova, P., Chiotopulos, P., *Durchblick 2014. Graubünden in Zahlen*, Chur 2014.
5. Casanova, P., Chiotopulos, P., *Durchblick 2015. Graubünden in Zahlen*, Chur 2015.
6. Coray, R., Strebel, B., *Sprachwelten. Lebensgeschichten aus Graubünden. Mundas da linguas. Biografias linguisticas rumantschas*, Baden 2011.
7. *Cumün da Scuol – Gemeinde Scuol*, Scuol 2012.
8. Diekmann, E., *Das Rätoromanische in der Schweiz*, [w:] *Handbuch der europäischen Sprachminderheiten*, red. R. Hinderling, L. M. Eichinger, Tübingen 2007, s. 335-384.
9. Färber, A., *Vom Bauboom bedrängte Dörfer*, „Terra grischuna“ 2012, 1, s. 28-31.
10. Furer, J. J., *Die aktuelle Lage des Romanischen*, Neuchâtel 2005.
11. Góral, B., *Czym jest pejzaż językowy (linguistic landscape)?*, [w:] *Język w Poznaniu*, t. 2, red. K. Juszczak, B. Mikołajczyk, J. Taborek, W. Zabrocki, Poznań 2011, s. 41-59.
12. Grimm, P. E., *Scuol: Landschaft, Geschichte, Menschen*, St. Moritz 2012.
13. Gross, M., *Romanisch. Facts & Figures*, Chur 2004.
14. Landry, R., Bourhis R. Y., *Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study*, „Journal of Language and Social Psychology“ 1997, vol. 16 (1), s. 23-49.
15. Lechmann, G., *Rätoromanische Sprachbewegung. Die Geschichte der Lia Rumantscha von 1919 bis 1996*, Frauenfeld 2005.
16. Liver, R., *Rätoromanisch. Eine Einführung ins Bündnerromanische*, Tübingen 2010.
17. Schmid, H., *Eine einheitliche Schriftsprache. Luxus oder Notwendigkeit. Zum Problem der überregionalen Normierung bei Kleinsprachen. Erfahrungen aus Graubünden*, San Martin de Tor 1989.
18. *Statistisches Jahrbuch der Schweiz 2014 – Annuaire statistique de la Suisse 2014*, Neuchâtel 2014.
19. Tobiasz, L., *Sprachlandschaft – Geschichte ihrer Erforschung im 20. Jahrhundert*, „Linguistica Silesiana“ 2013, vol. 34, s. 235-245.
20. Tobiasz, L., *Sprachlandschaft – Geschichte ihrer Erforschung im 21. Jahrhundert und im ersten Jahrzehnt des 21. Jahrhunderts*, „Linguistica Silesiana“ 2014, vol 35, s. 341-361.

²⁵ Zob. P.E. Grimm, *Scuol...*, op. cit., s. 189-193, 550-554; S. Cantieni, *Von Babania, Hom Strom, Chalandamarz, Pan Gron und Co.*, „Allegra. Informations – und Veranstaltungsmagazin Engiadina Bassa, Val Müstair, Samnaun“ 2013, 3, s. 21-23.

21. Tobiasz, L., *Linguistic Landscape in Scuol als Ausdruck der kultursprachlichen Vielfalt der lokalen Gemeinschaft*, Katowice 2018.
22. Vatter, A., *Das politische System der Schweiz*, Baden-Baden 2014.
23. *Verfassung der Gemeinde Scuol vom 1. Januar 2015*, Scuol 2015.
24. *Verfassung des Kantons Graubünden vom 18. Mai 2003/14. September 2003*, BR 110, 110.

Linguistic landscape in Scuol – the use of language in public institutions

Abstract

This article discusses the phenomenon of the existence of different languages in the public space in Scuol, a famous health resort and tourist locality in the Swiss canton of Grisons. The official language of the town is Romansh, but almost all citizens speak fluently German. The author analyses visible texts in public institutions in the commercial center and in the old part of the village. The research shows that Romansh is the most visible language. German plays also an important role and appears with Romansh as well independent. The texts in other languages are rare. The various character of the texts in Romansh and their frequency demonstrate that the oldest language of Switzerland plays – despite the pressure from German – further an important role in the life of the inhabitants of Scuol.

Keywords: Scuol, Switzerland, canton of Grisons, linguistic landscape, language in the public space, multicultural society, multilingual society